

წმიდა პოლიევქტოს კარბელაშვილის (1855-1936 წწ.) ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობა (სვანეთი)

„სვანების ძლიერს სარწმუნოებრივს გრძნობას უნდა დაეუმაღლოთ, რომ ამოდენა მხატვრობით შემკული და ჯვარ-ხატებით სავსე საყდრები შეინახეს დღემდე... მთელი საქართველოსათვის კარგი მისაბაძავი საქმეა“ („ივერია“, №163, 15 ივლისი, 1904).

დეკანოზი პოლიევქტოს გრიგოლის ძე კარბელაშვილი დიდი სასულიერო მოღვაწე იყო, აწ უკვე წმინდანი, მაგრამ მისი ცხოვრება და მოქალაქეობა საერო სპექტრსაც მოიცავს და ის გვევლინება ქართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთ თვალსაჩინო წარმომადგენლად, ქართული ეროვნული კულტურის მკვლევარად, ქომაგად და მოამაგედ. დეკანოზ პოლიევქტოსის მეცნიერული მემკვიდრეობიდან ქართული ეთნოლოგიისათვის განსაკუთრებით ფასეულია წერილი „სვანეთში ორი კვირით“.

პოლიევქტოს კარბელაშვილი დაიბადა 1855 წელს ქართლში, გორის მაზრის სოფელ ჭალაში, ცნობილი სასულიერო მოღვაწისა და მგალობლის, გრიგოლ პეტრეს ძე კარბელაშვილის (1812-1880) ოჯახში. პოლიევქტოსს ჰყავდა და-ძმები: ფილიმონი (1836-1879), სიდონია, ანდრია (1851-1924), ვასილი (ეპისკოპოსი სტეფანე 1858-1936) და პეტრე (1860-1924) (ტოგონიძე 2012: I).

კარბელაშვილთა დიდი ოჯახის ყველა წევრი ღვაწლმოსილია სამშობლოსა და ეკლესიის წინაშე: ხუთივე ძმა სასულიერო მოღვაწეობის გზას დაადგა. კარბელაშვილების დიდი ღვაწლისა და თავგანწირვისათვის საქართველოს ეკლესიის წმინდა სინოდმა 2011 წლის 20 დეკემბერს განიხილა ძმები კარბელაშვილების კანონიზაციის საკითხი და ისინი წმინდანთა დასში შერაცხეს, მათ ეწოდათ წმიდა მოწამე და აღმსარებელი ძმები (კარბელაშვილები): დეკანოზი ანდრია და მღვდელი პეტრე წმინდა მოწამეები,

ეპისკოპოსი სტეფანე, დეკანოზი პოლიექტოსი და მღვდელი ფილიმონი წმინდა აღმსარებლები. დაიწერა ტროპარი და კონდაკი წმიდათა ძმათა – მღვდელმოწამეთა პეტრესი და ანდრეასი და აღმსარებელთა – მღვდელთმთავრისა სტეფანესი და მღვდელთა პოლიექტოსისა და ფილიმონისა (კარბელაშვილთა): მათი ხსენების დღედ გამოცხადდა 6 სექტემბერი, ანუ წმიდა მღვდელმოწამეთა – ანდრიასა და პეტრეს – დახვრეტის დღე. საბჭოთა რეპრესიების სიმძიმე იწვინეს წმინდანთა შთამომავლებმაც. ძმებ კარბელაშვილებს თავიანთი ცხოვრების გზაზე არაერთი სიმწარის დათმენა მოუწიათ, დაუხვრიტეს უმცროსი ძმები (ანდრია და პეტრე (1924 წელს), პოლიექტოსის ვაჟი გიორგი (გიგო), ირანის ფრონტზე ბრძოლის ველზე დაეცა, ხოლო მეორე ვაჟი – იოანე, 1920 წელს ზაქათალაში საეკვო ვითარებაში მოკლეს. თავად პოლიექტოსი და ვასილი „შავ სიაში“ იყვნენ შეყვანილები, რადგან სიცოცხლის ბოლო წუთამდე არ შეუწყვეტავთ ღვთის დიდება და სამშობლოს მომავლისთვის ზრუნვა. 1936 წლის აპრილში ჯერ ეპისკოპოსი სტეფანე გარდაიცვალა, ხოლო იმავე წლის მიწურულს, პოლიექტოსმაც მშვიდობით შეავედრა სული უფალს. ძმები კარბელაშვილების დევნა არ დასრულებულა მათი გარდაცვალების შემდგომაც. 1937 წლის რეპრესიებისას სასტიკად გაუსწორდნენ მათ შვილებს. დახვრიტეს დავით პოლიექტოსის ძე კარბელაშვილი, ნიჭიერი ენათმეცნიერი, იგივე ბედი ეწია ელიზბარ ვასილის ძე კარბელაშვილსაც (ტოგონიძე 2012: II).

ერთი საინტერესო ფაქტიც, წმიდა პოლიექტოსის რძალი, რეპრესირებული დავითის მეუღლე გახლდათ **მადი კარბელაშვილი (მადი ბეჭირბეის ასული დადუშქელიანი 1908-1965)**, რომელსაც დიდი წვლილი მიუძღვის წმიდა ძმები კარბელაშვილების არქივების გადარჩენის საქმეში. მადი ბეჭოს დადუშქელიანთა შტოდან იყო და მღვდელ პოლიექტოსის სვანეთში მოგზაურობის დროს მადის მამა თავადი ბეჭირბეი და ნათესავეები (თავადი თათარყანი ეცერში) მასპინძლობდნენ მოგზაურებს.

ძმები კარბელაშვილების მოღვაწეობა ფართო სპექტრის მომცველია: ბრძოლა ცარიზმის რუსიფიკატორული პოლიტიკის წინააღმდეგ, ქართულ სიძველეთა მოძიება და

დაცვა, ქართული საისტორიო და საულიერო მემკვიდრეობის გადარჩენა და მეცნიერული შესწავლა, არქეოგრაფიული ღვაწლი, ეთნოგრაფიული მასალის დაუნჯება და ყოველივე ამის პარალელურად, ამაგდარი ძმები კარბელაშვილები დიდი წვლილის შემტანნი არიან საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეში. XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედიდან მოყოლებული XX საუკუნის 30-იან წლებამდე ძმები და მათი მეუღლეები მუხლჩაუხრელად შრომობდნენ და იღვწოდნენ. ისინი მონაწილენი და ხშირად მოთავენიც იყვნენ არაერთი ეროვნული მნიშვნელობის საქმისა. ძმები მუშაობდნენ საღმრთო სჯულისა და ქართული ენის მასწავლებლებად, უძღვებოდნენ ქართული გალობის სწავლებას. მათი დიდი როლი და ღვაწლი იკვეთება იმდროინდელი ქართული საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრების ყველა სფეროში.

ძმები კარბელაშვილები აქტიურ პუბლიცისტურ საქმიანობასაც ეწეოდნენ. მათი სტატიები დაბეჭდილია ეროვნული სულისკვეთების ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში: „ივერია“, „დროება“, „ცნობის ფურცელი“, „საქართველო“, „კლდე“ და სხვ.

ცალკე უნდა აღინიშნოს კარბელაშვილთა დამსახურება ქართული ეთნომუსიკალური მემკვიდრეობის გადარჩენის კუთხით: მათ ოჯახს უდიდესი წვლილი მიუძღვის ქართული საერო სიმღერებისა და სასულიერო საგალობლების მოძიებაში, შესწავლასა და გაერცვლებაში. მათი დამსახურებით შემოგვენახა ქართლ-კახური გალობის ტრადიციები და ამიტომაც ქართლ-კახურ საგალობლებს „კარბელაანთ კილო“ ეწოდა.

საქართველოს თავისუფლებისათვის მებრძოლი ძმები, რასაკვირველია, არასასურველნი იყვნენ რუსეთის იმპერიის მესვეურთათვის. ცნობილია, რომ ეგზარქოსი ალექსი (1902-1905) მღვდელ ვასილ კარბელაშვილს ახასიათებდა, როგორც ანტისახელმწიფოებრივი და ანტირუსული პოლიტიკის მომხრე ადამიანს. საქმის გამოძიებისას – დაზვერვის საიდუმლო წერილში, მამა ვასილი მღვდელ პოლიევქტოსთან ერთად დახასიათებულია, როგორც ხელისუფლებისათვის საშიში პიროვნება. აღნიშნულია, რომ ძმები, ვასილი და პოლიევქტოსი, კირიონ საძაგლიშვილის

თანამოაზრენი და თანამებრძოლნი იყვნენ. ძმები ბუქარესტში გამომაველ ჟურნალ „Православный Восток“-ში თანამშრომლობდნენ და ხელს უწყობდნენ მის არალეგარულ გავრცელებას საქართველოში. აღნიშნული ჟურნალი გამოირჩეოდა ანტიიმპერიალისტური ხასიათით და მასში მკაცრად იყო მხილებული საქართველოს ეგზარქოსისა და სხვა რუსი წინოვნიკების მიერ გატარებული პოლიტიკის ნამდვილი არსი (ანდლულაძე 2004).

პოლიექტოს კარბელაშვილი (პირველ რიგში მარცხნიდან მესამე) და მისი თანამგზავრები ეცერის თემში თავად თათარყან დაღეშქელიანთან (ცენტრში სვანური ქუდით)

პოლიექტოს კარბელაშვილმა განათლება მიიღო გორის სასულიერო სასწავლებელსა და ტფილისის სასულიერო სემინარიაში. მისი სასულიერო დეაწლი დიდია, მაგრამ აღსანიშნავია პოლიექტოსის მეცნიერული და საზოგადო საქმიანობაც. პოლიექტოსის ზოგიერთი წერილი ფსევდონიმთაა გამოქვეყნებული (პ. ცხვილოელი, პ. ჭაღელი, სამთავნელი, პ. უსიტყველი). ის ავტორია ნაშრომებისა „იერარქია საქართველოს ეკკლესიისა (1901) და „ძველი ანჩისხატის ტაძარი ქ. ტფილისში“ (1902); დიდი

წელიწადი მიუძღვის საქართველოს ისტორიის ქრონიკების შედგენაში (1880). მის მიერვე აღმოჩენილი „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერი (1880); აღწერა დავით-გარეჯის მონასტრის ბიბლიოთეკა, სადაც 100-ზე მეტი უნიკალური ხელნაწერი იყო დაცული, გადმოწერა და მეცნიერულა შეისწავლა ამ წიგნებზე არსებული „მინაწერები“ (ანდლულაძე 2004; ტოგონიძე 2012: I). დეკანოზმა პოლიევექტოსმა საქართველოს ბოლშევიკური ოკუპაციის შემდეგაც გააგრძელა სასულიერო მოღვაწეობა. სიცოცხლის ბოლო წლებში უკიდურესი წნეხის ქვეშ, გაუსაძლის პირობებში მყოფი გარდაიცვალა 1936 წელს და დაკრძალულია გურჯაანში, ეკლესიაში.

მრავალმხრივია დეკანოზ პოლიევექტოსის დამსახურება ქართული მეცნიერებისა და კულტურის წინაშე და ამ წერილში წარმოდგენილია მისი ნაშრომ-ნაღვაწის ერთი სეგმენტი – სვანეთში მოგზაურობის აღწერილობის ანალიზი.

მღვდელმა პოლიევექტოსმა სვანეთში იმოგზაურა 1903 წელს. მოგზაურობა დაიწყო 2 „მკათათვეს“ ტფილისიდან გასვლით, საიდანაც მოგზაურები ჩადიან ქუთაისში, ხოლო ქუთაისიდან – ცაგერში და 8 ივლისს ცაგერიდან მიემართებიან ქვემო სვანეთისაკენ. მოგზაურობა დასრულდა 21 ივლისს. მღვდელ პოლიევექტოსს ახლდნენ **„პროფესორი ალექსანდრე ხახანაშვილი, მაგისტრი ფარმაციისა ი. ს. ტყეშელაშვილი, ზ. კ. ფალიაშვილი, სტეფან ანტონინი“** („ივერია“, № 193, 11 სექტემბერი, 1903). სტეფან ანტონინის შესახებ სხვაგან წერია, რომ **„ერთი მოსკოველი მეცნიერი სტეფან ანტონინი გაგვეყვა თან აღპის ყვაილეების შესასწავლად“** („ივერია“, № 164, 2 აგვისტო, 1903 წელი). თანმხლებ პირებს წერილის დასასრულსაც ახსენებს და მადლობას უძღვნის **„დიდს მადლობას ვსწირავ ბ-ნ ა. ს. ხახანაშვილს, ი. ს. ტყეშელაშვილს, ზ. ფალიაშვილს, რომელთაც შემადლებინეს ამა ძნელი მოგზაურობის ატანა და ყოველივე შრომა გამიადვილეს“** („ივერია“, №293, 23 დეკემბერი, 1904). ამ ეტაპზე მიმდინარეობს ზაქარია ფალიაშვილის სვანეთში მოგზაურობის ამსახველი მასალის დამუშავება და უახლეს ხანებში იგი ცალკე სტატია გამოქვეყნდება.

სვანეთში მოგზაურობის ამსახველი ნაშრომის წერა მღვდელ პოლიევქტოსს 1904 წლის 9 იანვარს დაუსრულე-ბია. წერილის სათაურია „სვანეთში ორი კვირით“, ხოლო ხელმოწერა – მღ. პ. კარბელაშვილი. წერილი გაგრძელე-ბების სახით იბეჭდებოდა გაზეთ „ივერიაში“ 1903 წლის 29 ივლისიდან (№160) 1904 წლის 23 დეკემბრამდე (№293). რა-დგანაც პირველი წერილი მოგზაურობის დასრულები-დან რამდენიმე დღეშია გამოქვეყნებული, ჩანს, რომ მღვდელი პოლიევქტოსი მოგზაურობის დროსაც მუშაობდა, აკეთებდა ჩანაწერებს და მოგზაურობის დასრულებისთა-ნავე გადაუგზავნია სტატიის პირველი თავები „ივერიის“ რედაქციისათვის.

ბოლო წერილის დასასრულს მღვდელი პოლიევქტოსი წერს, რომ თავის შრომას უძღვნის **მის ყოვლადუწმიდე-სობას კირიონს**. „უკანასკნელი მინდა სიამოვნებით აღე-ნიშნო, რომ ჩვენი საყვარელი ყოვლად სამღვდელო კირი-ონი იყო მიზეზი ამა ჩემის მგზავრობისა; უღრმესს მად-ლობას ვსწირავ მისს მეუფებას და ამიტომ მისს სახელს ეუძღვნი ამ ჩემს შრომასაც მისი მარად თაყვანის მცემელი და მორჩილი“ („ივერია“, 23 დეკემბერი, №293, 1904).

მღვდელი პოლიევქტოსი და მისი თანმხლებნი მეცნიე-რულ კვლევას იწყებენ ცაგერიდან, საიდანაც აღიან ქვემო სვანეთში, აუყვებიან მდინარე ცხენისწყალს, გაივლიან ქვემო სვანეთის სხვადასხვა თემს, გადადიან ზემო სვა-ნეთში, საიდანაც დაეშვებიან მდ. ენგურის ხეობით ფარისა და ლახამულის თემებამდე და მერე იგივე მარშრუტით ბრუნდებიან უკან ცაგერამდე.

მღვდელ პოლიევქტოსის ნაშრომს დიდ ღირსებას ჰმა-ტებს ავტორის მიერ გაწეული წინასწარი სამზადისი: სვა-ნეთში წასვლამდე მას შეკრებილი და გაანალიზებული აქვს სვანეთთან დაკავშირებული ყველა სამეცნიერო ნაშ-რომი და მკვლევარ-მოგზაურთა ჩანაწერები, რაც კი 1903 წლამდეა გამოსული. ტექსტი გვიდასტურებს, რომ მღვდე-ლი პოლიევქტოსი დეტალურად იცნობს მასალებს. იგი ხშირად აკონკრეტებს ან აზუსტებს წინა მოგზაურთა მიერ აღწერილ ფაქტებს, რაც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სძენს მღვდელ პოლიევქტოსის წერილებს.

ორიოდე სიტყვა მღვდელ პოლიეექტოსის ნაშრომის სტრუქტურისა და კვლევის მეთოდოლოგიის შესახებ: სვანეთის აღწერილობა წარმოდგენილია წინასწარ მოფიქრებული და შემუშავებული გეგმის მიხედვით. ნაშრომს აქვს დღიურის სახე. მღვდელი პოლიეექტოსი ყოველი მორიგი თემის ან სოფლის აღწერას იწყებს ადგილობრივი გეოგრაფიული თავისებურებების წარმოჩენით, აგვიწერს გზას, ჩამოთვლის თემში შემავალ სოფლებს, იქ მცხოვრებ საგვარეულოებს, ყურადღებას ამახვილებს ყოველი თემის კულტურულ-სამეურნეო მახასიათებლებზე, მთავარ ადგილს უთმობს სიძველეთა აღწერას (ეკლესიები, მონასტრები, ციხე-კოშკები, ჯვარ-ხატები, ფრესკები, ხელნაწერები), მაგალითად, ამ სახით: „ცხომარის საზოგადოებაში 6 პატარა სოფელია. 1840-1859 წლებში აქ ყოფილა მღვდლად აქაური მკვიდრი სვანი ადამ ქარდვა. არის X ს. სახარება“ („ივერია“, №272, 27 ნოემბერი, 1904); ან: „*მუკაღის საზოგადოებას სამი პატარა სოფელი შეადგენს: წაღდაში, ჯაბეში და ჩაბიანი. ორმოც და ათამდე კომლი სვანი სცხოვრობს აქ. გვარები აქაც წმინდა ქართულია: იოსელიანი, ფირიანი, ჯაჯიანი, ბიბჭუანი, ნავერიანი, გულბანი, ზურაბიანი, ჩაჩიანი, გიგანი, გინსაჯიანი*“. რასაკვირველია ტოპონიმთა და გვართა ჩამოთვლისას დაშვებულია მცირედი უზუსტობები, განპირობებული კორექტურული პრობლემებით, მაგრამ ეს ნაკლებმნიშვნელოვანია. მაგალითად, სწორია ცაღდაში და არა წაღდაში, უაბეში და არა ჯაბეში, ჩეაბიანი და არა ჩაბიანი, გუჯუჯიანი და არა გინსაჯიანი და ა. შ. აღწერს ალექსანდრე მეფის მიერ შეწირული ზარებს და ამოკითხავს მათზე ამოკვეთილ წარწერებს და სხვ.

არქეოგრაფიული კვლევის პარალელურად, მღვდელი პოლიეექტოსი ყურადღებას ამახვილებს წმინდა ეთნოგრაფიულ მასალაზეც, რაც მისი კვლევის ერთ-ერთი მიმართულებაა და ეს გამოკვეთილია ერთ-ერთ წერილში გამოთქმულ დაკვირვებაშიც: „*არა ნაკლებს სიმდიდრეს წარმოადგენენ თვით სვანები თავისის უძველესის ზნე-ჩვეულებებითა და ცხოვრებით. ამ მხრივ ყოველი ეტნოგრაფი და ანტროპოლოგი უღვევლს მასლას იპოვის სვანეთში*“ („ივერია“, № 292, 22 დეკემბერი, 1904). მიუყვება რა ამ

გებს, მღვდელი პოლიექტოსი აღწერს სვანეთის მოსახლეობის კულტურულ-სამეურნეო ყოფას, რელიგიურ წესჩვეულებებს, სამართლებრივ ტრადიციებს და ძალიან ბევრი კულტურული რეალია თუ არქეოგრაფიული არტეფაქტი პირველს შემოაქვს სამეცნიერო ბრუნვაში. წერილის დასასრულს ის ერთგან მოკრძალებულად შენიშნავს: „ჩვენ შეძლებისამებრ აღვნიშნეთ თვალით ნახული და ყურით გაგონილი სვანეთში მოგზაურობის დროს, შეძლებისამებრ შევამოწმეთ და შევასწოროთ, ანუ პირველათ გავარჩიეთ სვანეთის ხატ-ჯვართა ძველ წარწერების ტექსტი“ („ივერია“, 23 დეკემბერი, №293, 1904).

მღვდელი პოლიექტოსი აკვირდება ადგილობრივ მეტყველების კულტურას, აანალიზებს ტოპონიმებს, ავლენს სვანური ტერმინოლოგიის მომდინარეობას საერთო ქართული ენობრივი სამყაროდან და ზოგიერთ შემთხვევაში ისტორიულ-შედარებითი მეთოდის საფუძველზე ავლენს პარალელებს ძველ ცივილიზაციებთანაც (ეგვიპტურთან, ხეთურთან).

თავად ცნობილი მგალობელი საგულისხმო დაკვირვებებს გამოთქვამს ქართული ეთნომუსიკალური მემკვიდრეობის სვანეთში შემონახული შედევრების შესახებ და მათში სასულიერო საგალობელთა ვარიაციებს ამოიცნობს.

ტექსტში პერიოდულად ჩართულია სხვადასხვა მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, მომდინარე ქართული საისტორიო წყაროებიდან (მაგალითად, გაანალიზებულია ორი დოკუმენტი, რომლებშიც ნახსენებია დადუშქელიანთა საგვარეულო და მოცემულია სტატისტიკური მასალა: იოანე ბატონიშვილის მიერ შედგენილ დავთარი და ჯაფარიძეთა სასისხლო სიგელი).

მივეყვით თანმიმდევრობით:

მღვდელ პოლიექტოსს აღწერილი აქვს სვანეთის გეოგრაფიული თავისებურებები და მახასიათებლები: „მურის ხიდიდგან ცხენის წელის აყილებით იწყება სვანეთი და თავდება იქ, სადაც ინგურს ერთვის მარჯვნივ მდ. ეცი, ს. ხუბერის ჭაღის ქვემოთ. ასე რომ მთელი ინგურის ხეობა სათავიდან მდ. ეცის შესართავამდე 160 ვერსტს უდრის“ („ივერია, № 164, 2 აგვისტო, 1903) და სხვ. გვაწვდის სტატისტიკურ ინფორმაციას: „დღეს სვანეთში 12.000

მცხოვრები ითვლება“ („ივერია“, №124, 29 მაისი, 1904). აკონკრეტებს, რომ უგზობის პირობებში „სვანეთში მოგზაურობა მხოლოდ სვანური ცხენით შეიძლება“ („ივერია“, № 193, 11 სექტემბერი, 1903). „ცხენის ქირა ცაგერამდე 6-7 მანეთი“ ღირს („ივერია“, №124, 29 მაისი, 1904). აღწერილია სოფლებს შორის გზები და გეოგრაფიული გარემო: „მეორე დღეს, 15 იელისს გავედით აშფოთებულ მდ. მუქალის ჭაღას და მარჯვნივ, კლდოვან დაფერდილ ჭაგნარზედ, გაეუდექით მულახისაკენ მიმავალ ბილიკსა“ (ივერია, №140, 17 ივნისი, 1904) და სხვ.

მღვდელი პოლიექტოსი სვანეთში მოგზაურობის ამსახველ წერილებში ავლენს სვანეთის ისტორიის სიღრმისეულ ცოდნას. ავტორი მოგვითხრობს კონკრეტულ ისტორიებს სვანეთის წარსულიდან: რუსეთის მიერ სვანეთის შეერთებას, დადაშ ქურდიანის როლს ამ საქმეში (ამბავი მულახელი დადაშ ქურდიანის შესახებ, რომელსაც 1853 წელს რამდენიმე სვანი ჩაუყვანია ბორჯომში მთავარმართებელ ვორონცოვთან („ივერია, № 124, 29 მაისი, 1904 წელი), მღვდელ მურზა მარგიანის ისტორიას, რუს მოხელეთა თუ მკვლევარ-მოგზაურთა მოგზაურობის თარიღებს და, ნაწილობრივ, შედეგებს; გვაწვდის ადგილობრივ სასულიერო პირთა ბიოგრაფიულ მონაცემებს, სხვადასხვა ამბებს ეპიდემიებისა თუ სტიქიური უბედურებების შესახებ (მაგალითად, „1812 წელს საშინელი ჭირიანობა მოეღო სვანეთს და დიდი ხალხი იმსხვერპლა. ადიშში და იელში მთელი სოფლები ამოწყდა“ („ივერია“, №119, 22 მაისი, 1904).

სვანეთში მოგზაურობის აღწერილობაში ნახსენებია ბევრი ისტორიული პირი: ცაგერში მოგზაურებს უმასპინძლა და ლაშხეთამდე გაჰყვა კეთილმოწესე (ბლალოჩინი) მამა გერსამია, ქვემო სვანეთში მოგზაურები ესტუმრნენ თავად ალი გარდაფხაძის ოჯახს, რომელიც იმ დროს სვანეთის ბოქაული იყო და ზემო სვანეთში იმყოფებოდა, მაგრამ სტუმრებს გულთბილად დახვდა თავადი ალის მეუღლე („ივერია“, № 193, 11 სექტემბერი, 1903), მამა იაონე მარგიანს ლაშხეთში, დეკანოზ ბესარიონ ნიჟარაძეს უმგულში, რომელთან ერთადაც გაემგზავრნენ კალისაკენ; ბერ თეოფანე კორძაიას კალის თემში, მამა გიორგი მარ-

გიანს მუჟაღში, თავად დადემჟქელიანებს ბეოსა და ეცერის თემებში, აღწერს უშგულის მამასახლისთან გეგი ნიჟარაძესთან საუბარს, დადებითად ახასიათებს უკანა გზაზე შეხვედრ მასწავლებელს ონიანს ლავბერში, რომელთანაც 20 ივლისს ღამე გაათიეს და მოგვითხრობს, რომ „აქ ღაკვხვლა გერმანელი მოგზაური ბ-ნი ვაგნერი“ („ივერია“, 23 დეკემბერი, №293, 1904) და სხვ.

საინტერესო მასალაა მოწოდებული სვანეთის სამღვდლოების შესახებ: 1850-იან წლებში „სვანეთის გამგებლად თავადი გრიგოლ წერეთელი იყო. მან დაიბარა მუჟაღი-ღვან გავლენიანი გლეხი მურზა აფის (აფი პაპი იყო) ძე მარლიანი და თან გამოატანა ს. მუშკერის მღვდელი გიორგი გულბანი, ს. მთავრარის მღვდელი ადამ ქარდავა და ღუშეთელი დიაკვანი შიო მესტიაში რომ წაიყვანა ივინი მურზამ, აქ 23 აპრილს წინ დაუხედნენ მესტიელი ჯაფარიძეები და თოფის სროლა დაუწყეს, მურზა დასჭრეს, მაგრამ დაჭრილმა მურზამ ერთი მოკლა და ორი დაჭრა. გაჯავრებულებმა მურზა მოკლეს და მკვდარი არ დაანებეს მის შვილს გიორგი მარლიანს (ღღეს მუჟაღშია მღვდლად), ვიდრე უღელი ხარი არ წაართვეს. ბოლოს აზნაურის სისხლი აზღვევინეს, როგორც გლეხს 220 თუმანი. 1855 წელს უკვე პაპი გიორგი მარლიანი ჩამოვიდა ქუთაისში სწორედ იმ დროს, როცა კონსტანტინე დადემჟქელიანი უნდა დაეხვრიტათ. ეგზარხოსმა ისიდორემ გაბრიელ ეპისკოპოსს ჩააბარა, მოამზადეს და 1867 წელს აკურთხეს მღვდლად. ღღეს ჯერ კიდევ ჯან-ღონით სავსეა და 2 შვილი მღვდელი ჰყავს, მესამესაც ამზადებს“ („ივერია“, №124, 29 მაისი, 1904). ამ ორი მღვდელი შვილიდან ერთერთია მამა ივანე მარგიანი, რომლის შესახებაც ესოდენ დადებითი კუთხით საუბრობს მღვდელი პოლიევქტოსი: „მამასახლისისგან გავიგეთ, რომ ღაშხეთის ბღაღოჩინი მღვდელი იოანე მარგიანი თურმე გველოდებოდა აქ. ამ მივარდნილ ქვეყანაში პატიოსანნი ბღაღოჩინნი – გერსამია, მარგიანი და ნიჟარაძე წარმომადგენენი არიან იმ სანეტარო კაცთა, რომელთაც მაცხოვარმა რჩეულ მცირედთა გუნდი უწოდა. მამა ბესარიონ ნიჟარაძე და მ. ი. მარგიანი სვანეთის ნამღვილნი შვილნი არიან, აქ ღაბადებულნი, აქ აღზრდილნი (უშეულ-მუჟაღში), უხარიანთ,

რომ მათი საყვარელი სამშობლოს სანახავად მოდის ვინ-მე“ („ივერია“, № 193, 11 სექტემბერი, 1903). ჩვენი დროისათვის დეკანოზ იოანე მარგიანის ცხოვრება და მოღვაწეობა შესწავლილია (ლექვაა 2008; გუჯაჯიანი 2007). (მულახში მისული მღვდელი პოლიევქტოსი პირადადაც გაიცნობს მამა გიორგი მარგიანს და დიდი სიყვარულით მოგვითხრობს მის შესახებ: „საღამოს ბინდმა მოატანა და ჩამოვხდით დიდად პატივცემულ მოხუცებულ მამა გიორგი მარგიანთან. თვალ-წინ დაგვიდგა ჩვენი ქართლელი უწინდელი მოხუცებული მღვდელი, – შუა ტანისა, თეთრი თმა-წვერით გაბადრული, მამა გ. მარგიანი სწორეთ სანატრელი სანახავი იყო ამ უაღვათ ალავას!“ (№124, 29 მაისი, 1904). „მოხუცებულ მამა გიორგი მარგიანთან ჩვენ ენახეთ რამდენიმე დაშლილი ტყავზედ ხელნაწერი საეკლესიო წიგნი, უფრო ბევრი უთავბოლო. მათ შორის სამი ტყავზედ ნაწერი სახარებაა. ეს ხელნაწერნი მამა გიორგის, როგორც ბაპს, ბაპობაშივე პქონია და მის საკუთრებას შეადგენენ“ (ივერია, №140, 17 ივნისი, 1904). მღვდელ პოლიევქტოსზე დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია წვირშიში მცხოვრებებერ თეოფანეს: „იფარიდგან ენგურის მარჯენიე გავედით საქანელა ხიდზედ და ციცაბო ფერდობზედ მწკრივით გავსწიეთ ფეხით მონასტრისაკენ. აქ ეს ორმოცი წელიწადია მოღვაწეობს იღუმენი თეოფანე (სვანი კორძაია), აუშენებია მშვენიერი საყდარი სამწირველოებით, ოცამდე საცხოვრებელი ოთახი, თაელა, საკუჭნაო, გაუჩენია ძროხები, ცხენები, ხარები: დაუწყებია ხენა-თესვა (დიკა, ქერი), წველა-დღვეება, ყველის კეთება; გაუმართავს მშვენიერი საფუტკრე, გაუშენებია ხეხილის ბაჩხა, რაც-კი სვანეთის ჰავას აიტანს – ყველა ხეხილი ჩაუყრია – ბაღი, ალუბაღი, მაჟაღო, პანტა. აქ ენახეთ მშვენიერი ხატები და მათ შორის ძვირფასის ქართულის ხელოვნების ოქროს ხატი მაცხოვრისა ხუცური წარწერით „ძელი ჭეშმარიტი“... („ივერია“, №68, 16 მარტი, 1904). ჩვენი დროისათვის ბერი თეოფანეს ცხოვრება და მოღვაწეობა შესწავლილია და გამოქვეყნებულია (გუჯაჯიანი 2004). მოგვითხრობს მამა გაიოზის შესახებ: „ლატაღის მღვდელი მამა გაიოზ ძიმისტარაშვილი საყვარელი მოძღვარია სვანებისა: შეუსწავლია წმიდათ სვანური ენა და ჭირსა და ლხინში მხარში ამოს-

დგომია თავის საყვარელ სამწყსოს. იგი ძველის დროის ტიპიურ-ქართულს მღვდელს მოგვაგონებს და ორმოც წელიწადზედ მეტია, რაც აქ მსახურობს“ (№163, 15 ივლისი, 1904). ახსენებს მამა ადამ ქარდავას ღვაწლს ცხუმარის თემზე საუბრის დროს („ივერია“, 27 ნოემბერი, №272, 1904).

მღვდელ პოლიეექტოსის ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია სვანეთის ტრადიციული ხელოსნობის დარგებზე, სამეურნოეო კულტურაზე. „რადგანაც მდინარეში ფეხით გასვლა შეუძლებელია, ამიტომ ყველგან თავისებური, სწორედ სვანური ხილებია გადებული და ყოველ მოგზაურს აკვირვებს ბედისგან ასე დაჩაგრულის ხალხის მოხერხება და ყაირათი“ („ივერია“, №160, 29 ივლისი). დადებითი კუთხით საუბრობს სვანების შრომისმოყვარეობის შესახებ, აღწერს სოფლებისა და საცხოვრებლების ტიპებს: „მივედით ს. ქვედა ჭველიერის საყდართან და ვაგედით დაძაბუნებულ ხილზედ. აქ ცხენის წყლის ვიწრო კალაპოტი ფართოვდება და მშვენიერი ქართული ნახნაგ-ნათესით შემკული ხეობა გადაიშალა ჩვენ თვალწინ. აგერ მაღლა ფერდობებში მერცხლის ბუდესავით მაკვირვებდა აქაიქა ორ-ორი, სამ-სამი სვანი თავის ციხე-კოშკებითა და სახლკარბინადრობით, უფრო ცხენის წყლის მარჯვენა ნაპირზე. წერილი სოფლებით მოფენილია ეს მხარე. გაუჩეხიათ დაბურული ტყე და სხნაგ-სათიბად უქცევიათ. ასე გამწკრივებულია სოფლები – შთვილი, ბულეში, საჯალ-დანა, ლაულა და სხვ ამ სოფლების მშვენიერებას შეადგენს თეთრი, კოხტად ნაგები მაღალი კოშკები. ზედა ჩოლურში ... ერთს მტკაველს ვერ ნახავთ ველიან ადგილს, რომ შემოღობილი არ იყვეს სახნაგად, ან სათიბად. აქ ქერები ჯერ შემოსული არ იყო“ („ივერია“, 11 სექტემბერი, №193, 1903). „იელიდან წვირმისკენ ვზად „დაქანებულ, ციციბო ფერდობზედ ახლები გაუტეხიათ და სათიბებად უქცევით მშრომელ სვანებს. სასიამოვნო სანახავი იყო კაცნი და ქაღნი როგორ მოხდებოდნენ სათიბებს და ჭიანჭველასავით ფუსფუსებდნენ: ზოგი სთიბავდა, ზოგი თივას ეზიდებოდა, ზოგი ბულულებად სდგამდა“ (ივერია, №119, 22 მაისი, 1904).

უადრესად მნიშვნელოვანია მღვდელ პოლიეექტოსის დაკვირვება სვანეთის ყოფაში შემონახული ძველი ქართუ-

ლი სამართლებრივი სისტემის ამა თუ იმ სეგმენტის შესახებ. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ზემოთ აღწერილი ამბავი ჯაფარიძეთა და მარგიანთა შორის არსებული პრობლემის სამართლებრივი საზღაურის თაობაზე. აგრეთვე, საგულისხმოა შემდეგი მასალაც, „აქ როგორც ძველად საქართველოში, სამასპინძლო ისევ ძალაშია: თვითოეული კომლი მოვალეა მამასახლისს ერთხელ-ორჯელ გაუმასპინძლეს რიგ-რიგობით წელიწადში“ („ივერია“, № 193, 11 სექტემბერი, 1903). ცნობილია, საქართველოში 1801 წლიდან რუსული კანონმდებლობის გაბატონების მიუხედავად, მთიანი მხარეები ინარჩუნებდნენ ქართული სამართლის იმ ვარიაციებს, რომლებიც ამა თუ იმ მხარეში ჩამოყალიბდა დამპყრობლის მიერ თავსმოხვეული სამართლის საწინააღმდეგოდ. ქართული ხალხური სამართალი მომდინარეა საქართველოს საერო სამართლიდან, რომელსაც მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს და მას ერწყმის კანონიკური სამართლის ძირითადი ნორმები. ქართული ხალხური სამართლის სვანური ვარიანტი გარკვეულ პრობლემათა მოგვარების დროს დღესაც კი მოქმედია. სვანეთის მოსახლეობის რწმენით, მხოლოდ ჩვეულებითი სამართლით განხილული და განაჩენგამოტანილი პრობლემა ითვლებოდა საბოლოო გადაწყვეტილებად. მოსახლეობისათვის მიუღებელი იყო თავსმოხვეული უცხო სამართალი (გუჯუჯიანი 2008). ერთი ასეთი ფაქტი აღწერილი აქვს მღვდელ პოლიევქტოსს: „სვანები მეტად მამაპაპურად, მეტად თავისებურად სცხოვრობენ, მათი შეხედულება სვანეთის გარეშე ხალხთა ცხოვრებაზედ თავისებურია. ამ ორი წლის წინად (1904 წ.) ბეზოში მოძრივებელმა მოსამართლემ გაარჩია ერთი საქმე: მძიმე დანაშაული პბრადლებოდა ერთს სვანს, ბრალდებულს იცავდა ვეჭილი გელაზაროვი. ვეჭილი ბევრს ეცავდა ეშველა რამე საცოდავი სვანისათვის, მაგრამ სვანს შესაფერისი სასჯელი გადაუწყვიტა მოსამართლემ. განაჩენი რო მოისმინა, სვანი მიუბრუნდა და უთხრა მოსამართლეს – „შენ ვაგახმეს ხელი“, ვეჭილს – „შენ ვაგახმეს ენა“! და გამოვიდა გარეთ“ („ივერია“, №292, 22 დეკემბერი, 1904).

ეკლესიათა აღწერილობის მხრივ განსაკუთრებით ფასეულია კალის წმიდა კვირიკეს მონასტრის შესახებ მო-

წოდებული ინფორმაცია („ივერია“, 222, 17 ოქტომბერი, 1903; №232, 31 ოქტომბერი, 1903; №233, 1 ნოემბერი, 1903), მუჟალის, მულახის (ჟამუშის, ზარდლაშის), მესტიის, ღენჯერის, ლატალის, ეცერის, ფარის, ცხუმარის ეკლესიების აღწერილობები.

თუ რაოდენ კომპლექსურად იკვლევდა მღვდელი პოლიეპქტოსი სვანეთის ყოფას, ამის საუკეთესო ნიმუშია კალის წმიდა კერიკესა და ივლიტეს მონასტრის (სვანური სახელია „ლაგურკა/ლაგვირკა“) აღწერილობა. კალის „ლაგურკა/ლაგვირკა“ ცნობილი სასულიერო ცენტრი იყო და მას მნიშვნელოვანი სოციალური როლიც ეკისრებოდა გვიანი შუასაუკუნეების სვანეთის ყოფაში (გუჯეჯიანი 2015). აქ მოქმედებდა დედათა მონასტერი XVIII საუკუნის დამლევამდე. მონასტერში მოღვაწეობდნენ არა მხოლოდ ადგილობრივი წარმოშობის სასულიერო პირები, არამედ საქართველოს სხვადასხვა კუთხის და თვით სამეფო დინასტიის წარმომადგენლებიც კი, რაც ირკვევა იქ არსებული წარწერებით. მაგალითად, იქ მონაზვნად შემდგარა მეფის ასული თეკლა, რომელიც, როგორც ჩანს, იყო „იმერთა მეფის ბაგრატის ასული თინათი, იგი 1704 წელს ეკურთხა მოლოზნად“ („ივერია“ № 232, 31 ოქტომბერი, 1903). მღვდელი პოლიეპქტოსი მონასტერს შეისწავლის კომპლექსურად: არქიტექტურას, ფერსკებს, წარწერებს, საგანძურს – ჯვარ-ხატებს, სხვა საეკლესიო ნივთებს, ხელნაწერებს, მთელ სოციალური გარემოს. აღწერილობის სტრუქტურა: აღწერილია მონასტრისაკენ მიმავალი გზა („მადლა-მადლა მიმავალი ბილიკით თითქმის ოთხი ვერსი ვიარეთ“), გეოგრაფიული ლანდშაფტი, საეკლესიო ტყე. საეკლესიო ტყე მუდამ იწვევდა მკვლევარ-მოგზაურთა გაოცებას. ტყის სიხშირე და ხელშეუხებლობა გასაკვირი იყო განსაკუთრებით იმ პირობებში, როდესაც ადგილობრივი მოსახლეობა ხე-ტყის ძლიერ ნაკლებობას უჩიოდა. ეს შეკითხვა დასვა თავის დროზე ნუმიზმატმა და სამხედრო პირმა მ. ბართოლომეიმ და მას კალელებმა განუმარტეს – ეს ტყე საეკლესიოა და აქედან ხის მოჭრა ღვთის სასტიკ წყრომას გამოიწვევსო (ბართოლომეი 1855: 161-162). მღვდელი პოლიეპქტოსი განავრცობს თემას, მოგვითხრობს, რომ საეკლესიო ტყით სარგებლობა მხოლოდ

მონასტრის საჭიროებისათვის შეიძლებოდა, მაგალითად, დღეობებზე, როცა ხე-ტყე შეშად სჭირდებოდათ, ან როცა ხის მასალა ტაძრის შეკეთებას ხმარდებოდა. „ტყე დაცულია, ხელს ვერაინ ახლებს, ხმელს ნაყარს შემასაც კი ვერაინ წაიღებს შინ: მართალია ქარიშხლისა და დიდი თოვლისაგან დიდძალი ხეებია მოგლეჯილი და ისე ლპება, მაგრამ სვანები მაინც უფრთხილდებიან, ხატისააო... ტყის სიძვირისა გამო თუ რომელსამე სვანს მოგლეჯილი ხე ან სხვა რამ დასჭირდებოდა, სოფლის ყრილობის დაფასებისამებრ, უნდა იყიდოს საყდრის სასარგებლოთ. დღეობაში და სხვა დროს კი მლოცავნი ხმელ შეშასა სწვამენ“ („ივერია“, № 222, 17 ოქტომბერი, 1903). გზის დასასრულს „მოგვევება მონასტრის სამი მცველი. ახლა ციცაბო კლდეს შევუდექით. აქ ერთი კაცის გასასვლელი კარია გაშვებული მეტი არა. წავდექით წინ და კიდევ უფრო ვიწროთი ავიარეთ. აქ წელზე ბაღახი იყო ამოსული. აი აქა სდგას სახელოვანი ლაგვირკა, მტრისაგან მიუვალი. საყდარს აღმოსავლეთით უძევს სვანური დარბაზი, სიპი ქვისაგან აშენებული და სიპითვე დახურული; დასავლეთით ფრიად მაგარი, მაღალი ციხე უდგას, ციხის თოფებით გაწყობილი“ („ივერია“, № 222, 17 ოქტომბერი, 1903). შემდეგ დეტალურად არის აღწერილი ეკლესიის შენობა და მისი მოხატულობა, წარწერები, ჯვარ-ხატი. აღწერილია დამხმარე ნაგებობის მოწყობილობაც, სადაც ხალხური დღეობების დროს ზვარაკი შეიწირებოდა და ლოცვის შემდეგ ტრაპეზი იმართებოდა („ივერია“, №232, 31 ოქტომბერი, 1903). მეცნიერს შესანიშნავი ეთნოგრაფიული კვლევა ჩაუტარებია და გავწვდის „ლაგვირკის“ მოვლა-პატრონობისა და დღეობების ხალხური მენეჯმენტის ამსახველ ინფორმაციას: „აღდგომის კვირაში მთელი კალის საზოგადოება იყრის ერთად თავსა და წილის ყრით ირჩევს სამს კაცსა, რომელთაც ერთი წლის განმავლობაში უნდა შეინახონ მონასტერი. ვისაც წილი ერგება სიხარულისაგან ფეხზე აღარა დგას, თავი მოაქვს – „ლაგვირკას“ მცველი მე ვარო“ („ივერია“, № 222, 17 ოქტომბერი, 1903). დაწვრილებით აღწერს სვანთათვის უდიდეს სიწმიდედ მიხნეულ „შალიანის“ ხატს. უსზუსტეს აღწერილობასთან ერთად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი ინ-

ფორმაციაც: „მონასტრის ორმა მცველმა მოწიწებით ამოიღო დიდი სკიურიდან ძველი ყალბქარის მშვენიერ ბოხნაში მძიმედ გახეული ხატი და ტრაპეზზე დაასვენეს. „აი, ამის ყარაულები ვართ. მე ეჭვი არ მაქვს, რომ შუაგულს ჯვარის ბუდეში ოდესმე ძელი ჭეშმარიტი სვენებულა და კუთხის უჯრებში, პატარა კოლოფებში, წმიდათა ნაწილები“ („ივერია“, №233, 1 ნოემბერი, 1903). ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით ფასეულია შემდეგი ინფორმაციაც: „ბოლოს მცველებმა გეანვენეს მთელი კონა ძველის საომარი ისრებისა. ისარი თოფის ზუმბის სიმსხოა, შინდის წნელისაა, წმინდად გაფხეკილი, სივრდით ერთი არშინის ოდენა, წვერზედ წამოცმული აქვს მწვეტი ორპირი რკინა, მახვილივით. თავში აქეთ-იქით ინდოურის ფრთის ჩაცლილი მსხვილი ბუმბული აქვს დიდის ოსტატობით დაკრული. თავზედ ამოჭრილი აქვს ისე, რომ მშვილდის ღარი ნაჯდეს შივ. აქვე ვნახეთ საომარი ცულები ბრინჯაოსა და ფოლადისა“ („ივერია“, №233, 1 ნოემბერი, 1903). შუასაუკუნეების ისრების ასეთი დეტალური აღწერილობა იშვიათია ქართულ წყაროებში, საინტერესოა ადრეული პერიოდის საომარი იარაღის ნიმუშთა აღწერაც.

მღვდელი პოლიექქტოსი ყურადღებით აკვირდება ხელნაწერებს, მათ მინაწერებს. გვაწვდის ხელნაწერთა აღწერილობებს. დეტალურად მოგვითხრობს მონასტერში დაცული სახარების ისტორიას: „საყდარში ტრაპეზზედ სვენებულა ოდესმე ტყავზედ ნაწერი დიდი ტანის ბერძნული სახრება. ლევაშოვს 5 თუმანი მიუცია 1869 წელს კალის საზოგადოებისათვის გირაოდ და იგი სახარება დროებით წაულია პეტერბურგში. რამდენიმე წელი გასულა და სახარების დაბრუნება ფიქრადაც არავის მოსდითდა. დაიწყეს კალელებმა ჩონჩხილი – ჩვენი სალოცავი სახარება მოგვიტანეთო. ამიტომ კეთილშობილებით სავსე ლევან დადუშქელიანს ერთი განგაში აუტეხია სატახტო ვახუთებში. ამის გამო გაბრიელ ეპისკოპოსს მიუმართავს დიდის მთავრის მ.ნ.; სახარება დაუბრუნებიათ და გაბრიელისათვის ჩაუბარებიათ. ესე სახარება უნახავს 1853 წელს ბარტოლომეის, შემდეგ 1879 წლის ივნისის 18 ბროსსეს დაწვრილებით აუწერია იგი სახარება ფრანგულად და კალის საზოგადოების კვირიკე-იველიტეს მონასტრის სა-

კუთრებად იხსენიებს“ („ივერია“, №233, 1 ნოემბერი, 1903). ხვენთვის ცნობილი ლევან დადეშქელიანის მოღვაწეობა უფრო გვიან პერიოდს უკავშირდება (გუჯეჯიანი 2009: 1) და აქ მისი მოხსენიება ანაქრონიზმია, მაგრამ, შესაძლოა, სხვა ლევან დადეშქელიანი იგულისხმებოდეს, ამიტომ ამ მიმართულებით კვლევა გასაგრძელებელია.

ასეთივე გულმოდგინებითა და კომპლექსური მიდგომით მღვდელ პოლიეპქტოსს აღწერილი აქვს ეცერის თემის სოფელ **ფხოტრერის მთავარანგელოზების ეკლესია**: „დადეშქელიანთა საგვარეულო სასაფლაო მთავარ-ანგელოზის საყდარი ს. ფხოტრერშია. იგი თლილის ქვისაგან არის აშენებული. დასავლეთით და სამხრით მიდგმული აქვს მშვენიერი ეკვდერი, უძველესი ნუქურთმით. თვით საყდრის კარი ურთხლისაა და ზედ დიდის ხელოვნებით ამოკრილია წმ. მოციქულთა სახეები, როგორც ჩოლურში და ცაგურში. აქ ეკვდერში ვნახეთ მშვენიერი ბუკი. აქვე ძვეს გრძელი ზარი ლათინურის წარწერით „NICOLAUS“ („ივერია“, №268, 23 ნოემბერი, 1904). გაანალიზებული აქვს ეცერის თემის სოფელ უღვალის წმიდა გიორგის ეკლესიის სიწმიდეების და ფრესკული წარწერების მეცნიერული მნიშვნელობა: „ს. უღვალის წმ. გიორგის საყდრის ხელნაწერთა შორის ხვენ ვნახეთ ფრიად საყურადღებო მინაწერებიანი რიგის ... სახარება (აპრაქოსი), დაძველებული და მეტად დაზიანებული, ასე XIII ს. ნაწერი“ („ივერია“, №272, 27 ნოემბერი, 1904). დეტალურადაა აღწერილი **იელისა და წვირმის ეკლესიები** და სიმდიდრე, **ფეხის მონასტერი** (სოფელი ხე) (ივერია, №119, 22 მაისი, 1904). აღწერილია **ჩვაბიანის მაცხოვარი** („ადმოსავლეთით მადლობ ფერდობზედ აშენებულია მშვენიერის თლილის ქვის მაცხოვრის საყდარი. დასავლეთით მადლა ჰკიდია ასე ორ ფუთიანი ზარი ზედ წარსწერით: №71. „ქ. ზარი ესე შემოგწირეთ ხვენ კახეთის ხელმწიფემან აღექსანდრემ წმიდასა მცხოვარს ხემდა გასამრჯეებლად და სადღეგრძელოდ“ („ივერია“, №124, 29 მაისი, 1904); მულახის თემის **ჯამუშის მაცხოვარი** (№141 18 ივნისი, 1904); **ზარდლაშის წმ. გიორგის საყდარი**, **ლახირის იოანე მახარებლის საყდარი**, ხატები და ალექსანდრე მეფის შეწირული ზარი (ივერია, №140, 17 ივნისი, 1904). ვრცლადაა აღწერილი **მესტიის** თემი: „ამ

სახოგადოებაში ხუთი საყდარია. ამ საყდრებს შორის სეცტის წმ. გიორგის საყდარი ძველს საზირკველზედ ახლად არის აღშენებული და ყველაზედ უკეთესია. სხვები – ზოგი დანგრეულია, ზოგი მეტად დაძველებულია და ამიტომ ოთხივე საყდრებიდან აქ სეცტის წმ. გიორგის საყდარშია გამოტანილი ჯვარი და ხატი“ („ივერია“, 25 ივნისი, №147, 1904); **ლენჯერის, ლატალის ეკლესიები:** „თავის არქიტექტურით და ხელოვნებით წმ. იონას საყდარი მთელს საქართველოში უძველეს საყდართა შორის ითვლება“ („ივერია“, 15 ივლისი, №163, 1904) და სხვ.

საყურადღებოა მღვდელ პოლიეექტოსის მიერ მოტანილი მასალა დროშა „**ლემი“-ს** შესახებ. ეს დროშა, ცნობილია, რომ სვანეთის საერისთავოს არსებობიდან მომდინარეობდა და მას ტრადიციულ ყოფაში საკრალური მნიშვნელობაც ენიჭებოდა: „გრძელი ხალხა წვეურზედ დამაგრებულის ყვითელის ყანაოხისგან შეკერილი ღომი“ („ივერია“, №147, 25 ივნისი, 1904). დროშის საკითხს მკვლევარი შემდეგაც უბრუნდება და მსჯელობს „მესტიის“ ეტიმოლოგიის შესახებ. „თვით ეტნოგრაფიულნი, გეოგრაფიულნი, და სხ. სვანეთში დაცულნი სახელწოდებანი ფრიად საყურადღებონი არიან საისტორიო მეცნიერებისათვის. მაგ. საიდგან შემოვიდა სვანეთში მესტიის ძველი სახელი – „სეტი“? რათ დაერქვა მესტიის წმ. გიორგის ხატს „სეტი-სა“? მკვლევარს გავრცობილად აქვს ამ შეკითხვის პასუხი მოცემული. იგი ვარაუდობს, რომ ტერმინი „სეტი“ უძველესი დროიდან მოსულია, კერძოდ, სეტი იყო რა ეგვიპტელთა ერთ-ერთი ღვთაება, ეგვიპტელები ეომებოდნენ ხეთებს, ხეთები ემეზობლებოდნენ კაბადოკიელებს, რომლებიც, ზოგიერთი საისტორიო ვარაუდით, ქართველთა მონათესავენი გახლდნენ: „სვანებმა კაბადოკიიდან გადმოიტანეს საკერპო კულტი სეტიისა და ქრისტიანობის მიღების დროს ეგ კულტი მიაკუთნეს ქრისტიანობის უძლიერეს კაბადუკიელს მხედარს მ. გიორგის – ქართველს. მეგვიპტელთა მეფე რამზესი რომ ეომებოდა ხეტელებს და მათი ღამორხილება გაუჭირდა, გაწვრთნილი ღომები მიუსია და თავზარი დასცა საცოდავებს. იქნება წმ. გიორგის სეტიის სამხედრო დროშა ღომის სათავეც აქედგან იყოს...“ („ივერია“, №292, 22 დეკემბერი, 1904, 1904). რასაკვირველია,

აქ მეცნიერი განიცდის იმ დროს გაბატონებული ისტორიულ-შედარებითი სკოლის გავლენას და ქართული კულტურის კონკრეტულ ელემენტს შორეული წარსულიდან მომდინარედ მიიჩნევს, თუმცა იგი მხოლოდ ვარაუდით გვაწვდის თავის მოსაზრებას და არასდროს არაა კატეგორიული მსჯელობისას. ექვთიმე თაყაიშვილს სხვა მოსაზრება აქვს სეტის ეტიმოლოგიასთან დაკავშირებით. იგი იზიარებს ბერი ბაქარძის მოსაზრებას, რომ სეტში ქორეპისკოპოსის საყდარი იყო. (თაყაიშვილი 1991), ჩემი აზრითაც, ტერმინი „სეტი“ მომდინარეა სვეტიცხოვლის წმიდა ტრადიციებიდან ან ასკეტთა მესვეტეობის პერიოდიდან. მსგავსი ტოპონიმი არსებობდა ჩრდილოეთ კავკასიაშიც – სენტის მონასტერი, რომლის გარშემოც ძველად ქართველები ცხოვრობდნენ (გიულდენშტედტი 1964; მიბჩუანი 1986; გუჯეჯიანი 2009: II).

სხვა შემთხვევაში მნიშვნელოვანია მღვდელ პოლიექტოსის დაკვირვება ცაგერის ეტიმოლოგიის შესახებ: „*ცაგ სვანურად ეკალს ნიშნავს*“ („ივერია“, №161, 30 ივლისი,) და სხვ.

მღვდელი პოლიექტოსი საეკლესიო ნაგებობების გვერდით აღწერს **საერო ნაგებობასაც**, რომელთაც დიდი კულტურული ფასეულობა გააჩნია: **ლარაშის ციხეს ლენტეხში, თავად ალი გარდაფხაძის რეზიდენციას ჩოლურში, ბარშის დადემქელიანთა რეზიდენციას ეცერის თემში** და სხვ.

ლარაშის ციხეზე საუბრისას მოაქვს ისტორიული ცნობები ამ ციხის გეოპოლიტიკური მნიშვნელობისა და დანიშნულების შესახებ, ლენტეხში იხსენიებს სამინისტრო სკოლასა და სოფლის სამმართველოს („ივერია“, №193, 11 სექტემბერი, 1903).

აღწერილია ალი გარდაფხაძის კარ-მიდამო ჩოლურის თემის სოფელ ლეუშერაში: „*იქნებოდა საღამოს რვა საათი, რომ მაღალ ვრცელ ქვითკირის გაღავანში შევედით და ჩამოვხდით ცხენებიდგან. ამისთანა გაღავნები ქართლში ბევრია – ამილახურიანთი, მუხრნიანთი, ერისთვიანთი და სხ. გაღავანს გარეთ ვრცელი სახნავ-სათესი და სათიბი ველის ცხენის წყლის პირამდე, ზურგს უკან აყუდებული ტყიანი მთა აკრავს. სამხრეთ-დასავლეთის კუთხეში*

დგას უშველებელი ოთხ-კუთხი ერთადერთი ციხე-კოშკი, შავად გამურული, გაღაენის კედლების გასწვრივ აღმოსავლეთ-დასავლეთით წამოღებულა მშვენიერი ბაგკონიანი სახლები, ერთმანეთთან შეერთებულნი და დახურული აივნით“ („ივერია“, №193, 11 სექტემბერი, 1903). სოფელ ლეუშერის გარდაფხაძეთა ნამოსახლარის რესტავრაცია, უთუოდ, საჩქარო და აუცილებელია.

ეთნოლოგიისათვის მნიშვნელოვანია მღვდელი პოლიევქტოსის მიერ აღწერილი ძველი შიდა გზები, მაგალითად, ეცერის თემისა. თემის სახელს მკვლევარი იხსენიებს, როგორც „ეწერს“, მაგრამ ცნობილია, რომ მართებული ფორმაა „ეცერი“, ასე იხსენიება იგი ჯერ კიდევ „ქართლის ცხოვრებაში“ (ქართლის ცხოვრება 1973: 261, 787). „შეუდევით ხიფათიანს მთის ბილიკებსა. დაბინდდა. ბილიკი გაბმით მშვენიერ თხილნარზედ მიდიოდა. 10 საათზე ეწერის საზოგადოებასაც მივახწიეთ. ჩრდილოეთის მხრივ შორიდგან გამოჩნდა დიდი სინათლე და ჩვენც იქით მივეშურებოდით“ („ივერია“, №163, 18 ივლისი, 1904). იგულისხმება ეცერის თემის სოფელ ბარში არსებული დადემქელიანების რეზიდენცია. მოგზაურები სწორედ თათარყან დადემქელიანის სტუმრები იყვნენ. საგულისხმოა, რომ ბარშიდან დანახული ეცერის სანახები მხატვრულად და ექსპრესიულადაა აღწერილი: „მეორე დილით რომ აღდექით და გავიხედ-გამოვიხედეთ: აღმოსავლეთით მშვენიერი სერი დაშვებულა, დასავლეთით უფრო მაღლობი საძოვრიანი მთა აწოლილა, ჩრდილოეთით ტყიანი უღელტეხილია კავკასიის უმთავრეს ქედისაკენ. სამხრეთით ვრცელ ფერდობზედ მოფენილია ეწერის საზოგადოების სოფლები, რომელთა დაბლა ღრმა ხევში მოღრიალებს ენგური. გაღმა კი ამართულა ტყიანი მთა“ („ივერია“, №258, 11 ნოემბერი, 1904). ეცერის თემის სოფელ ბარშის დადემქელიანების სამთავრო რეზიდენცია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ძეგლია ქართული კულტურის ისტორიაში. თარიღდება XV საუკუნით და დღეს სავალალო მდგომარეობაშია (გუჯუჯიანი 2011).

მღვდელ პოლიევქტოსის აღწერილობა მასალამრავალმხრივ მნიშვნელოვანია, რადგან ავტორი დეტალურ ინფორმაციას გვაწვდის როგორც ძველი ციხე-კომლექსის, ასე

ვე, მის დასავლეთით გაშენებულ ახალი სახლისა და კარმიდამოს შესახებ. ეს ახალი კარმიდამო 1917/1918 წლებიდან აღარ არსებობს, დაიწვა და გავერანდა. შემოგვრჩა მხოლოდ ფოტოს სახით და მკვლევარ-მოგზაურთა ჩანაწერებში: „ჩვენს გარშემო ვრცელი ეზო ახლად აბიბინებულებიო ხახხასა მწვანით. ეზოს საშუალ სდვას ჩვენის გულ-უხვის მასპინძლის ორ-სართულიანი სახლი – დაბლა ქვითკირისა, მაღლა – ფიცრული, ყავრით გადახურული. აღმოსავლეთის მხრივ გადგმული აქვს თითქმის ოცი ადლის სიგრძე და განიერი აივანი. სახლის გასწვრივ სამხრეთ-აღმოსავლეთით, ასე ოც საუენზედ უზარმაზარი იფნის ხეა ამართული. იფნის ძირზედ აყუდებულია ერთიანის ქვისაგან გამოქანდაკებული სახელოვანის ოთარ დადეშქელიანის სახე (XVII საუკუნის დამდგეს). ამ იფნის ჩრდილში გატარებული დრო ყველას სამახსოვროდ დარჩება. სახლს უკან გამოიუხსუხებებს ანკარა, მთის საწისქვილო წყალი და სივრილის სიოს ჰევენს მთელს ეზოს ... აივანზე რომ გავიარ-გამოვიარეთ, მთელის სახლის კედელი და სხვა წარწერებით მოფენილი აღმოჩნდა: ინგლისელი ფრემფილდი, გერმანელი, შვეიცარელი, რუსი სხვა („ივერია“, №258, 11 ნოემბერი, 1904).

შემდეგ აღწერილია დადეშქელიანთა ძველი რეზიდენცია: „ეზოს აღმოსავლეთით გზა ჩაუდის და გზას იქით ამართულია ძველი ციხე-დარბაზი დადეშქელიანებისა. დიდი მაღალი ციხე თითქოს დაღონებული დაკუურებს ეწერის საზოგაოებას და წარსულ სისხლის წვიმების დროთა დაუნდობლობას არ ივიწყებს. ციხეს გარს ავლია ქვითკირის მაგარი გალავანი, ასე შვიდი ადლის სიძლიერე“ („ივერია“, №258, 11 ნოემბერი, 1904). აღწერილია დადეშქელიანთა სახლში დაცულ სიძველეებიც: „ამ ოჯახშივე დაცულია ძველი დიდი ხის სკივრი, მშვენიერი ჩუქურთმებით აჭრელებული. უწინდელი ძვირფასი იარაღი ხომ მრავლად არის სათუთად ინახავენ“ („ივერია“, №268, 23 ნოემბერი, 1904).

მღვდელ პოლიევქტოსს აღწერილი აქვს მღვდელ გიორგი მარგიანის სახლი და კარმიდამო. ცნობილია, რომ ბაღსზემო სვანეთში ხის სახლი პირველად მამა გიორგი მარგიანს აუგია. ეს სახლი ამჟამადაც დგას სოფელ ჩვაბი-

ანში. „*ორ სართულიანი ვრცელი სახლი (დაბლა ქვითკირი, მაღლა ფიცრული), გარს - ჯიხურით (ბალკონი). ოთხივე კუთხივე გასახედ-გამოსახედავია. საცოდავი ბოსტანი, საფუტკრე, ფართო ეზო ამშვენებენ გ. მარგვიანის სახლსა*“ („ივერია“, №124, 29 მაისი, 1904).

მღვდელი პოლიევქტოსის ნაშრომის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას განაპირობებს მასში აღწერილი **რელიგიური რიტუალები და დღეობები**. ამ კუთხით ნაშრომს ძალიან დიდი ღირებულება აქვს. მეცნიერი სასულიერო პირი გახლდათ და ამიტომ ადვილად სწვდებოდა ხალხური რიტუალების ჭეშმარიტ ქრისტიანულ არსს, ხედავდა, რომ ესა თუ ის რწმენა-წარმოდგენა კანონიკური სწავლების შეფერხების შედეგად იყო გაჩენილი და საეკლესიო ცოდნის პაგანიზების შედეგად გვევლინებოდა. მეცნიერი ამ მხრივაც განსხვავდება მისი დროის სხვა მეკლესიარმოვზაურებისაგან.

მღვდელ პოლიევქტოსის მიერ აღწერილი რწმენა-წარმოდგენებიდან მეცნიერებისათვის განსაკუთრებით ფასეულია შემდეგი ინფორმაცია: „*ჩამოვედით ჩოლოურში და აქედან ლენტეხში საღამოს ცხრა საათზედ. მეორე დღით დავეყვით ცხენისწყლის მარჯვენა ნაპირს და ნაცნობი გზით თამამად ჩამოვიარეთ. აქ ერთ ალაგას გზის პირზედ კლდის ნამტკრევის პატარა ყორვა მოვლებული და შიგ კლდეში ჩასმულს ხის ბოძზედ ნიშია გაკეთებული. აქ აწყვია სამიოდე რკინის პატარა ჯვრები. ამ ბოძის ძირში აღმოსავლეთით მიწის პირათ კლდის ფილაქანზედ შუათანა ადამიანის შიშველი ფეხია ცხადათ გამოტვიფრული: სვანების თქმულებით ოდესმე ქრისტე ღმერთი მობძანებულა სვანეთში თავის ზეციურ მოძღვრების საქადაგებლად და მისი ფეხის კვალი აი ამ კლდეზედ აღნიშნულია მას აქეთ, სვანები ამიტომ თაყვანსა სცემენ ამ წმიდა ადვილსაო*“ („ივერია“, №293, 23 დეკემბერი, 1904). ლენტეხის ყოფის ამსახველ სხვა მასალებსა და უფრო გვიან ჩაწერილ ლეგენდა-გადმოცემებში ეს ინფორმაცია სხვაგვარდ არის დაფიქსირებული, ხშირად, დამახინჯებულიც. ამიტომაც მღვდელ პოლიევქტოსის მიერ ჩაწერილ გადმოცემას განსაკუთრებული ღირებულება გამოარჩევს და აუცილებელია მისი შეტანა სამეცნიერო ბრუნვაში.

ზოგიერთი რელიგიური რიტუალი და წეს-ჩვეულება განსაკუთრებით დეტალურად არის აღწერილი, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი აღწერილობა ნათლისღების დღესასწაულსა (სვანურად „განცხდაბ“ – განცხადება) და აღდგომის და კვირაცხოვლობის კვირის თავისებურებებს ეხება: „*მთელ სვანეთში ჩვეულებაა: 5 იანვარს დარუცხავენ ტანისამოსს, დახეხენ სახლის ავეჯეულობას და მთელ დღეს მარხულობენ. დაღამებისას გაშლიან სუფრას და დააგებენ სამარხო საჭმელს. დაანთებენ სანთელს და კარებს დახურავენ. თითქმის ერთს საათს ყველანი ხმაგაკმენდილები ჩუმათ არიან, ჩვენი მიცვალებულები აქ არიანო. ასე იქცევიან 4 საღამოს და რომ დაღამდება, გააღებენ კარებსა, გაშლიან სუფრას და სანთლითა და არყით გააცილებენ მიცვალებულებს და სთხოვენ – „ახლა კი მიბრძანდითო“, თან არაყს შეექცევიან. „შენდობა უთხარ გვიშვე ლუდგარის, ღმერთო, შენდობა მიეც ჩვენ მიცვალებულებს... სვანების წარმოდგენით აღდგომის ბრწყინვალე კვირის პარასკევს ღმერთმა პირი დაიბანა. მეორე დღეს, შაბათს, ანგელოზები შეირია ერთად კვერცხითა და ყველითაო. თვით კვირაცხოვლობა დღეს კი დიდმა ღმერთმა შეირია ხორციით. ამ დღეს სვანები ხარსა ჰკლავენ და დროს მხიარულად ატარებენ“ („ივერია“, №292, 22 დეკემბერი, 1904).*

მღვდელ პოლიევქტოსს ყურადღება მიუქცევია ხალხურ დღეობათა ადგილობრივი თავისებურებებისათვის და სრულიად ობიექტური და რაციონალური ახსნაც მოუძებნია: ლატაღის „საზოგადოებაში და მთელ სვანეთში საუკეთესო საყდარი არის წმ. იონასი სამის ტრაპეზით. .. რადგან საყდრის დღეობა ქრისტიშობისთვის 9-ს მოღის, ზამთრის სიცივის გამო სვანები საყდრის გარემო ეკუდერში ანთებენ ცეცხლსა და ღამეს ისე ათევენ. გაბოლილ-შემჭვარტლულიც ამიტომ არის“ (№163, 15 ივლისი, 1904).

თავად ცნობილ მგალობელს, მღვდელ პოლიევქტოსს, ჩემი აზრით, პირველს აქვს შენიშნული სვანური სიმღერების ერთი თავისებურება – მსგავსება ქართლ-კახურ კილოებთან: „*სასიამოვნო იყო სვანური სიმღერა „დიდება მთავრ-ანგელოზებსა, გამაკვირვა, გამაოცა ამ სიმღერამ: ნამდვილი ქართლული კილოა ქართლულის მოძახილითა*

და ბანით, ძალიან წააგავს „გლესავ, გავლესავ, ნამგალო“-სა და „იავნანას“-ს. უერთა სმენად გადვიტეცი. კილო ისე არა, როგორც ბანი და მოძახილი. გამიკვირდა: იმერეთში, სამეგრელოში, გურიაში, ლეჩხუმ-რაჭაში საერო-სეკულესიო კილოებში ბანი და მოძახილი სრულიად სხვა რიგად მისდევენ პირველ ხმასა და საერთო არა აქვსთ-რა ქართულ ბან-მოზახილთან“ („ივერია“, № 193, 11 სექტემბერი, 1903). აღსანიშნავია, რომ ჩვენი დროისათვის ეს დაკვირვება გაზიარებულია ქართულ ეთნომუსიკოლოგიაში (ასლანიშვილი 1954; მაისურაძე 1989). შალვა ასლანიშვილის აზრით, სვანეთსა და აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში ერთგვაროვანო ინტონაციური და ჰარმონილი თვისებების მქონე ორხმიანი წყობის ფორმები ადასტურებს ქართულ ეთნოგრაფიულ ჯგუფებში ძველად საერთო მუსიკალური ენის არსებობას (ასლანიშვილი 1954).

მასშტაბურია მღვდელ პოლიეექტოსის ხედვა და იგი უურადლებას აქცევს კავკასიელთა შორის რუსების შემოჭრის შემდგომ დაწყებულ გაუცხოების პრობლემასაც. ცნობილია, თუ როგორ ზრუნავდა საქართველოს სახელმწიფო თავისი ძლიერების დროს ჩრდილო და სამხრეთ კავკასიელებზე და როგორი კეთილმეზობლური ურთიერთობები არსებობდა ჩვენ შორის, ვიდრე გვიანიშუასაუკუნეების დაწყებამდე, რა დროიდანაც რუსები აფართოებენ თავიანთ სამხრეთის საზღვრებს (თოფჩიშვილი 2007). მღვდელი პოლიეექტოსი დადებითად აფასებს სვანებსა და ჩრდილოკავკასიელებს შორის არსებულ ურთიერთობებს, აღნიშნავს, რომ სვანები ამ მხრივაც ძველ ქართულ ტრადიციებს ინარჩუნებენ: „თავად-აზნაურნი ემოყვებოდნენ-ენათესავებოდნენ ჩერქეზეთსა და ოსეთსა, და დღეს ეს მშვენიერი ჩვეულება ერთობისა შეწყდა, – სვანეთში კი დღესაც ხშირი მისვლა-მოსვლაა და დღესაც ხშირია მოყვრობა ჩერქეზეთისა და ოსეთისაკენ. ჩვენი პატივცემულის ბ-ნ თათარყან დადიშქელიანის და კესა-ხანი გათხოვილი იყო ოსეთის ს. ბახსანში, ადილგერ ჩეფელიშვილზედ“ („ივერია“, №292, 22 დეკემბერი, 1904). აქ მცირედი განმარტებაა საჭირო, სვანეთთან მიმართებით ტერმინ „ოსეთის“ ქვეშ რეალურად იგულისხმებიან არა ეთნიკურად ოსები, არამედ ყარაჩაელები და ბალყარელები, რომე-

ლთაც სვანურად „სავიარ“ ჰქვიათ. XIX საუკუნის ლიტერატურაში ტერმინ „სავიარების“ სტანდარტულ ქართულ ენაზე გადმოტანის დროს უმრავლეს შემთხვევაში „ოსეთი“ იწერებოდა, რაც შეცდომაა.

ნაშრომში არის სხვა რამდენიმე უზუსტობაც, რაც გამოწვეულია იმდროინდელი ტენდენციებითადა არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის ხარვეზებით. მაგალითად, ლახმულის თემზე თხრობისას მეორდება არასწორი შეხედულება იქაურთა ებრაული წარმოშობის შესახებ („ივერია“, №293, 23 დეკემბერი, 1904). ეს აზრი ფართოდ იყო გავრცელებული XIX საუკუნის II ნახევარში ბალსქვემო სვანეთსა და სამეცნიერო ლიტერატურაში. ამ ცდომილებას აქვს თავისი ისტორია, რომელზე მსჯელობაც სცილდება წინამდებარე სტატიის ფარგლებს.

მღვდელი პოლიეექტოსი უშუალოდ იყო ჩართული ქართველთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში და ხედავდა იმპერიის იდეოლოგიის ანტიქართულ ხასიათს. იგი ეხება ამ პრობლემასაც. უშგულში ადგილობრივ მამასახლისთან, გეგი ნიჟარაძესთან, საუბრის დროს გამოკვეთს მთელი სვანეთის სატკივარს, რასაც რუსეთის იმპერიის რუსიფიკატორული პოლიტიკა განაპირობებდა: „ჩვენ შვილებს ქართულის სწავლა ეჭირვებათ, მაგრამ არ ვიცით, რატომ არ ასწავლიანო“. ამისთანა უკმაყოფილებას მთელ სვანეთში გაუდგამს ფესვი და რა ხილსაც დაიხმას, ეს მერე გამოჩნდება“ („ივერია“, №213, 7 ოქტომბერი, 1903).

სვანეთის ეთნოლოგია ამოუწურავია, არაერთი რეალია ახლებურადაა შესასწავლი და გასაანალიზებელი. ვფიქრობ მღვდელ პოლიეექტოსის ეს წერილები საყურადღებოა მეცნიერებისათვის. მაგრამ, ამავე დროს, მღვდელ პოლიეექტოსის წერილებს მხოლოდ მეცნიერული ღირებულება არა აქვთ, მისი წერილები სრულიად ახალი სიტყვაა იმდროინდელი საქართველოსათვის – ახალი და მდალი ჰუმანისტური ხედვის მატარებელია ავტორი. ვგულისხმობ შემდეგს: XIX საუკუნის II ნახევრისა და XX საუკუნის დასაწყისის რუსულენოვან მკვლევარ-მოგზაურთა დიდი ნაწილი, სამწუხაროდ, წინასწარ ჩამოყალიბებული სქემებით უდგებოდა სვანეთის კვლევას, იგნო-

რირდებოდა სვანეთის თანმონაწილეობა ქართული მრავალსაუკუნოვანი კულტურის შექმნაში და გვიანი შუასაუკუნეებიდან დამკვიდრებული კულტურის რეგრესი მიიხნეოდა სვანეთის ისტორიისა და ყოფის პირველად მომენტად, არ ხდებოდა ისტორიული დინამიკის გათვალისწინება და მაქსიმალურად უარყოფითი სახით წარმოიხინდებოდა სვანეთის ეთნოგრაფიული და ისტორიული მახასიათებლები. სვანები ლამის განვითარების ადრეულ საფეხურზე მყოფ ჯგუფად განიხილებოდნენ. ამასთანავე, მკვლევარ-მოგზაურთა დიდი ნაწილის წერილებსა და ჩანაწერებში მოხანს სვანეთის მოსახლეობისადმი სრული გულგრილობაც ან ქედმაღალი დამოკიდებულება. ამ მხრივ რამდენიმე გამონაკლისი არსებობს: პირველი ობიექტურად კეთილგანწყობილი ნაშრომი დიდ ქართველ ისტორიკოსს დიმიტრი ბაქრაძეს ეკუთვნის (*ბაქრაძე 1864*), ასეთივე გამორჩეული ღირსებების მქონეა მღვდელ პოლიეექტოსის წერილიც, ექვთიმე თაყაიშვილის ნაშრომი (თაყაიშვილი 1991) და სხვ. მღვდელი პოლიეექტოსი სიყვარულით უყურებს სვანებს, ხედავს მათ პრობლემებსაც იმ დიდ ღირსებებსაც, რითაც ქართველი მთიელები მუდამ გამოირჩეოდნენ. ყველგან, სადაც კი ადამიანებზე საუბრობს, ავლენს სიყვარულს და საპასუხოდ იღებს სვანების კეთილგანწყობასაც: *„ერცვლი ეზო თ. თათარყან დადუშქელიანისა ერთიანად განათებული იყო. დაღლილებს სიცოცხლე მოგვიმატა ძველმა ქართველურმა გულგაშლილობამ და შუალამე გადასული იყო, რომ მაღალ-განიერს აივანში ყველანი ესტკებოდით ჩვენის გულუხვის მასპინძლის საგულსხმო საუბრითა“* („ივერია“, №166, 18 ივლისი, 1904). სხვა წერილშიც ყურადღება გამახვილებულია დადუშქელიანთა გულუხეობისა და შესანიშნავი მასპინძლობის შესახებ: *„რაც კი კაცის ხელთ საშუალებაა, არას ზოგავს გულუხვი მასპინძელი მოკლე ზაფხულში უღვეველ სტუმართა სასიამოვნოდ. ჩვენ ორი დღე და სამი ღამე დაურჩით ბატონ თათარყანთან და ამ დროს 4-5 რიგობა მგ ზავრებისა წაყიდ-მოვიდნენ: ზოგს ისტუმრებდნენ და თან ატანდნენ სანოვაგეს, ზოგს უმასპინძლდებოდნენ, ზოგს მოელოდნენ. 10-12 მოსამსახურე მგ ზავრებს უნდებოდნენ“* („ივერია“, №258, 11 ნოემბერი, 1904). „ს. ლენცების

ასწორივ ლაშქადურას მარცხნივ მდებარე სოფლები: კახურა, მესირი და სხვ. ქალი და კაცი გამოიფინნენ გზის პირად და გვიყურებდნენ, გველიმებოდნენ და საღამოს გვაძღვედნენ მხიარულებით. წმინდა ქართულად ლაპარაკობენ“ („ივერია“, 11 სექტემბერი, №193, 1903).

ბოლო წერილში მღვდელი პოლიეექტოსი წერს: „ჩვენს სამშობლო ქვეყნის ამისთანა კუთხის ნახვა და შესწავლა ყოველი ქართველისათვის სანატრელი უნდა იყოს. მიზეზი ეს იყო, რომ დიდი ხნის ნატვრა აღვისრულე და ჯანგატეხილმა კაცმა გაგებდე სვანეთში ორი კვირით გავლაგამოვლა. ბედნიერებად ჩავთვლიდი, თუ ღმერთი ოდესმე კიდევ მაღირსებდა სვანეთის ნახვასა“ („ივერია“, 23 დეკემბერი, №293, 1904).

სტატიასზე მუშაობის დროს მუდმივად ვფიქრობდი ძმები კარბელაშვილების ცხოვრებასა და ღვაწლზე, იმ ტკივილსა და ტანჯვაზე, რაც მათ მოელოდათ სიცოცხლის ბოლო წლებში და თანაგანცდამ მათი მოწამებრივი გზისა, მაფიქრებინა მღვდელ პოლიეექტოს კარბელაშვილის ამ წერილის ცალკე წიგნად გამოცემა. უკვე დაწყებულია მუშაობა და, სავარაუდოდ, 2017 წლის ბოლოსათვის მკითხველი იხილავს მღვდელი პოლიეექტოს კარბელაშვილის სვანეთში მოგზაურობის წერილებს წიგნად გამოცემულს, წინასიტყვაობითა და თანდართული კომენტარებით, მაღლიერებას გამოვხატავ ლუარსაბ ტოგონიძის, ია თაბაგარისა და ბარბარე ლიპარტელიანისადმი, რომლებიც სტატიასზე მუშაობის დროს კონსულტაციებს მიწვევდნენ.

დამოწმებული ლიტერატურა

ანდღულაძე 2004 – ანდღულაძე ს. ეპისკოპოსი სტეფანე (ვასილი) კარბელაშვილი (1858-1936), – გაზეთი „საპატრიარქოს უწყებანი“, № 28 (286) - 29 (287), 2004 წ.

ასლანიშვილი 1954 – შ. ასლანიშვილი, ნარკვევები ქართული ხალხური სიმღერების შესახებ, I, თბ., 1954.

ბართოლომეი 1855 – Бартоломей М. А., Поездка в Вольную Сванетию, ЗКОИРГО, т. III, Тиф., 1855 г.

ბაქრაძე 1864 – Бакрадзе Д, Сванетия, ЗКОИРГО, т. VI, Тиф., 1864.

გიულდენშტედტი 1964 – გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართველოში, ტ. II, გერმანული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო გ. გელაშვილმა, თბ., 1964.

გუჯეჯიანი 2007 – რ. გუჯეჯიანი, „ერთობილნი სვანნი“ საქართველოში რუსიფიკატორული პოლიტიკის წინააღმდეგ, – სამეცნიერო კონფერენციის „თეოლოგიის კათედრა 5 წლისაა“. მასალათა კრებული, თბ. 2007, გვ. 104-113.

გუჯეჯიანი 2015 – რ. გუჯეჯიანი, კალის წმიდა კვირიკეს მონასტრის ისტორია და კვირიკობა სვანეთში, – საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტ. V, თბ., 2015.

გუჯეჯიანი 2008 – რ. გუჯეჯიანი, ქართველ მთიელთა მენტალობის ისტორიიდან, თბ., 2008.

გუჯეჯიანი 2009-I – ქართული სასოგადოებრივი აზრის ისტორიიდან (ლევან დადეშქელიანი – სასოგადო მოღვაწე და პუბლიცისტი), – კრ. ილია ჭავჭავაძის სახელობის ქუთაისის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწადეული, I, ქუთაისი, 2009. გვ. 68-77.

გუჯეჯიანი 2009-II – ქართული კულტურის ელემენტები ჩრდილოეთ კავკასიის მთიანეთში (ბალყარეთი, ყარაჩაი, ყაბარდო), – კრ.: საქართველო და მსოფლიო, ბათუმი, 2009, გვ. 277-291. რეზიუმე ინგლისურ ენაზე.

გუჯეჯიანი 2004 – რ. გუჯეჯიანი, ღირსეული სვანი მოღვაწე ბერი თეოფანე (კორძია) (1839-1911) – საპატრიარქოს უწყებანი. № 29 (287), 2004.

გუჯეჯიანი 2011 – R. Gujejiani, Unique Monument of Georgian Cultural Heritage in Svaneti – Principality Residence of the Dadashkeliani Family in Etseri – problems and perspectives. – კრ., Caucasus Journal of Social Sciences, Volume 4, Issue 1, The university of Georgia, Tb., 2011. გვ. 132-136.

თაყაიშვილი 1991 – ე. თაყაიშვილი, არქეოლოგიური ექსპედიცია ლენხუმ-სვანეთში, 1910 წ. – ქელ, ტ. II, 1991.

თოფჩიშვილი 2007 – რ. თოფჩიშვილი, კავკასიის ხალხთა ეთნოგრაფია, თბ., 2007.

ლეჟავა 2008 – თ. ლეჟავა, „ივანე მარგიანი - ცხოვრება და მოღვაწეობა“, თბ., 2008.

მაისურაძე 1989 – ნ. მაისურაძე, ქართული ხალხური მუსიკა და მისი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ასპექტები, თბ., 1989.

მიბზუანი 1986 – თ. მიბზუანი, მეგობრობის სათავეებთან, თბ., 1986.

ტოგონიძე 2012-I – ლ. ტოგონიძე, ძმები კარბელაშვილები. ავტ. და ხელმძღვ. ლუარსაბ ტოგონიძე; ტექსტი - სოფიო ანდლულაძე; რედ. ქეთევან პაელიაშვილი; ბოლოთქმა - Graham, John A. თბ., 2012.

ტოგონიძე 2012-II – ლ. ტოგონიძე, რატომ იყვნენ ძმები კარბელაშვილები „შავ სიაში“ შეყვანილები და როგორ დასაჯეს ისინი გარდაცვალების შემდეგ (ინტერვიუ), – ჟ. თბილისელები, №6, 2012.

ქართლის ცხოვრება 1973 – ვახუშტი ბაგრატიონი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, IV, თბ., 1973, გვ. 261, გვ. 787.